

ország különböző pontjaira fognak elutazni. Gazda azt mondta, hogy ő tud ezekről a dolgokról, hiszen naponta jöttek ezek az ügynökök az iskolába is. Varró azt mondta, hogy az alkalmazottak között is vannak, így pl. a történelem karról Edelstein Frida³⁵¹ tanársegéd és Winkler Judit³⁵² kutató a besúgók,³⁵³ de nem meggyőződésből, hanem opportunizmusból. A nyelvészeti intézetben hasonlóan besúgó Aurelia Hui, asszonynevén Stan.³⁵⁴

A forrás csodálkozását és elkeseredését fejezte ki, hogy az ember soha nem tudja, kivel beszélget. Varró azt mondta, hogy a magyarországi küldötteknek van mit mesélniük otthon ezekről az élményekről.

A III. Alosztály³⁵⁵ megjegyzései. A jelentés azon megbízás nyomán készült, miszerint figyelni kell a fent nevezett Varró Katalint mint nacionalista megnyilvánulásai miatt gyanús elemet. Az említettek közül Edelstein Frida szerveink ügynöke volt, és a II. Alosztálynak [kémelhárítás] dolgozott. Ő dekonspirálódott, a többi elemet nem ismerjük.

Feladatok. Ebben a kérdésben nem vázolták fel, hogy az ügynök el fog-e még kapni hasonló beszélgetést, neki azt a feladatot adtuk, hogy állapítsa meg, honnan tudja ő [Varró], hogy ezek a személyek a Securitate ügynökei, és hogy még kiról tud.

Intézkedések. A jelentés egy példányát elküldjük a II. Alosztálynak [kémelhárítás] ellenőrzésre, a többi elemet azonosítani fogjuk és ellenőrizzük, hogy [az információ] megfelel-e a valóságnak.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 56. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

9.

Ügynöki jelentés a kolozsvári magyar értelmiség hangulatáról

Kolozsvár, 1956. április 27.

Találkozó „Gyurka János” ügynök és Vasile Lupșă között
1956. április 27. 4. sz. K-lakás

[Április] 27-én Gazda Ferenc, a Nyelvtudományi Intézet kutatója beszélgetve a forrással és Varró Katalinnal, az intézet kutatójával, nagy felháborodással megjegyezte, hogy az Román Akadémia ismét el akarja venni a volt Unitárius Kollégium épületét, és nincs senki a vezetők között, aki megakadályozná ezt a gyalázatos tettet.³⁵⁶ A forrás azt mondta, hogy az új helyiséget kereső bizottságban

351 Edelstein Frida nyelvész, egyetemi tanár.

352 Winkler Judit (1925-1987), numizmatikus.

353 Az említett hölgyek állambiztonsági érintettségét más forrás nem erősíti.

354 Aurelia Stan nyelvész, Ionel Stan nyelvész felesége 1958-ban készített kéziratos feljegyzést az állambiztonságról Varró Katalin 1956-os magatartásáról (ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, f. 41-42)

355 Belső reakció elhárítás.

356 Azokban a hónapokban egy másik magyar oktatási intézmény is a figyelem középpontjába került: a Farkas/Kogălniceanu utcai volt Református Kollégium udvarának egy részét leválasztották, átadták az

Bányai László és Péterffy [Péterffy] István³⁵⁷ professzorok is szerepelnek. Erre Gazda azt válaszolta, hogy Bányai nagyobb ügyekben nem áll ki nyíltan, Péterffy [Péterffy] pedig csak helyettesít. Majd azt mondta, hogy ez a művelet nem fog könnyen menni, mert a magyar tanárok és munkások cselekedni fognak. A forrás azt mondta, hogy mégis, ha nincsenek megfelelő emberek a tanári karban, nem lehet határozott fellépésre számítani. Gazda erre azt válaszolta, [hogy] vannak olyan emberek az iskola tanárai között, akik tudják, mit kell tenniük. A forrás azt mondta, hogy nem tudja elképzelni, ki lehetne az: Székely³⁵⁸, az igazgató, Wiesel [Matild], az aligazgató? Gazda azt válaszolta, hogy ők nem, de biztosította a forrást, anélkül, hogy nevet mondott volna, hogy van megfelelő ember, és hogy máról holnapra nem lehet elvenni egy 400 éves múlttal rendelkező magyar iskolát.

Múlt héten Gazda már említette, hogy az épület átvételéről van szó, és azt mondta, hogy a tartományi pártszervezet aktivistájától hallotta (Rîmniceanu vagy Romcea, már nem emlékszem a nevére), aki még azt is említette, hogy az egész akciót a tartományi pártszervezet nevében egy Nitu nevezetű regáti ember vezeti. Április 27-én Gazda erről már nem tett említést. Az 1. és 2. sz. mellékletben említett (M. Kogălniceanu u. 2. és 16.) alatti könyvtárak átköltöztetéséről beszélve Gazda azt mondta, hogy ezek elmozdítása egyszerű adminisztratív lépésnek számít. Ugyanazon a véleményen volt Varró is, aki nagyon felháborodottnak tűnt. Gazda még azt mondta, hogy egy régi magyar iskola épületének átadása nem egyszerű, mert erről a magyar kormány is tudomást fog szerezni.

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés Gazda Ferenc nacionalista elem megfigyelésére irányuló feladat nyomán készült, akit Nagy Géza³⁵⁹ fő kapcsolataként felderítő nyomozás alá vontak.

Feladatok. Együttműködni ezekkel a személyekkel azért, hogy alkalmunk legyen megállapítani, hogy a felvetett problémákban kik a megfelelő személyek az említett iskola tanárai között.

Orvostudományi Intézetnek (IMF), amely a Petőfi/Avram Iancu utcában diákothont kezdett építeni rajta, a kerítésként még létező többszáz éves várfalrészletet is lebontva.

357 Péterffy István (1906–1978), biológus, kommunista politikus. 1955-től levelező tagja, 1963-tól rendes tagja a Román Akadémiának. 1959-től RMP-tag, 1967–1978 között az Állami Tanács alelnöke. Az RKP KB póttagja (1969–1972) és tagja (1972–1978), nemzetgyűlési képviselő (1965–1978). 1972-től a konzultatív jellegű, formális intézménnyé átalakult Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke volt.

358 A belügyes múltú Székely József volt az Unitárius Kollégium (1948-tól *Brassai Sámuel Középiskola*) igazgatója. Az említett körülmény köztudott volt Kolozsváron, ez magyarázhatja Gazda és Varró bizalmatlanságát a *Brassai* igazgatójának várható magatartásával szemben.

359 Nagy Géza (1914–1981), irodalomtörténész, tanár, műfordító. 1941–1947 között az Erdélyi Múzeum Egyesület titkára. A második világháború után a romániai magyar oktatási rendszer egyik megalapozója, 1945–1946-ban Venczel Józseffel együtt a Bolyai Tudományegyetem létrehozásában és struktúrájának kidolgozásában vállalt nagy szerepet, 1946 és 1949 között a Magyar Népi Szövetség oktatási szakértője volt. 1945 és 1948 között a Szociáldemokrata Párt „autonomista” szárnyában tevékenykedett, ezért 1949-ben kizárták az Egyesített Munkáspártból. 1952-ben elítélték elmulasztott feljelentés miatt egy március 15-i ünnepi megemlékezés kapcsán a Palocsay Zsigmond-féle perben (többek között Bodor Ádám íróval együtt). Egy évig kényszermunkán volt a Duna-csatornánál, 1953–1956 között faipari szövetkezetben dolgozott mint szakképzetlen munkás, álnéven fordításokat végzett román és német irodalomból. 1956-tól az erdélyi református egyházkerület levéltárában dolgozott, és a *Református Szemle* műszaki szerkesztője volt.

Intézkedések. Javasoljuk, hogy jelezzék az RMP Tartományi Bizottságának, tegyen lépéseket ebbe az irányba.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 3010, vol. 1, 57. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

10.

Vasile Lupșă hadnagy jelentése a debreceni egyetemi küldöttség kolozsvári látogatásáról

Kolozsvár, 1956. április 27.

Április 26-án Varró Katalin elmesélte Gazda Ferencnek és Kelemen Bélának,³⁶⁰ hogy a folyó év április 24-én³⁶¹ este a debreceni egyetem által bemutatott előadás látványos tüntetéssé³⁶² alakult át. Az előadás végeztével a közönség nem akarta elhagyni a termet, hanem folyamatosan tapsolt, a teremben ülők és a lépcsőn álló diákok is könnyeztek. Természetes, jegyezte meg Gazda. A forrás hozzátette, hogy az ember nem tépheti ki az érzelmeit. Varró azt mondta, hogy az állomáson szintén olyan tüntetésre került sor, amilyenre nem volt példa 1940 őszétől, amikor Erdélyt Magyarországhoz csatolták. Az állomáson az emberek énekeltek, mások könnyeztek. A hatóságok a hangosbeszélők bekapcsolásával el akarták nyomni ezt az énekes hangulatot, de nem sikerült nekik, az énekek újra felcsendültek, egyre hangosabban. Aztán a három vasúti kocsit félreeső vágányokra vontatták, de a nemzetközi vonat megérkezése után ezeket hozzácsatolták a vonathoz, és a tüntetés tovább folytatódott. Varró azt mondta, hogy mindezt a férjétől tudja, aki szintén kint volt az állomáson és a magyar diákok kocsijába szállt fel, mivel sok ismerőse volt. Varró Katalin azt mondta, hogy Magyarországon most ismét erős revizionista hullám van – Gazda ezzel a látogatással kapcsolatban azt mondta, hogy most az ifjúság is láthatta, mi van itt, olvashatta a román hatást a sárga-kék cégéreken, stb. Aztán, hogy szégyen, hogy az a román diák, aki a programot felkonferálta, helytelenebbül ejtette ki a magyar szavakat, mint a debreceni diákok a román szavakat, bár ott nem is beszélnek románul.

A III. Alosztály megjegyzései. A jelentés az ügynökre kiosztott azon feladat alapján készült, hogy figyelje meg, hogyan zajlik a magyarországiak baráti látogatása, amennyiben mind Gazda, mind Varró nacionalista megnyilvánulásairól ismertek.

Feladatok. Nem vázolták fel.

³⁶⁰ Kelemen Béla (1913–1982), nyelvész, szótárszerkesztő. 1945-től a Bolyai Egyetem román tanszékének előadó tanára, 1957–1968 között egyetemi tanár. 1950-től 1978-ig a kolozsvári Nyelvtudományi Intézet munkatársa, osztályvezetője, a magyar kutatócsoport vezetője, a román-magyar nagyszótár főszerkesztője. 1959 februárjában a hírhedt egyetem-egyesítési gyűlésen ő sugta be a jelenlévő pártvezetésnek Szabédi László, Földes László és mások folyosói beszélgetését, majd Nicolae Ceaușescu felszólítására a pódiumról is megismételte leleplező tájékoztatását.

³⁶¹ Valójában április.

³⁶² Eredetiben: *manifestare puternică*.